

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарева Т. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів у системі ступеневої вищої освіти / Т. Бондарева // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 1.1. – С. 83. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_1_19
2. Добрынина Т.Н. Интерактивное обучение в системе высшего образования : [монография] / Т.Н. Добрынина. – Новосибирск : Изд. НГПУ, 2008. – 183 с.
3. Кикоть В.Я. Педагогика и психология высшего

образования / В.Я. Кикоть, В.А. Якунин. – СПб, 1996.

4. Мид Дж. Разум, Я и общество / Дж. Мид. – Нью-Йорк, 1947.

5. Саркісова О.Ю. Сутність поняття «групова взаємодія» як соціальної, психологічної та педагогічної категорії / О.Ю. Саркісова // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. – Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць / [редкол.: Н.В. Гузій (відпов. ред.) та ін.]. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. – Вип. 19 (29). – С. 58-61.

УДК 378: 373.3.091.21:616.89-008.435

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЛОГОКОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Журавльова Л.С., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки
та дошкільної освіти
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

У статті висвітлені теоретичні питання формування логопедичної компетентності учителів початкових класів в аспекті комплексної допомоги учням з труднощами у формуванні та порушеннями письма. Розкрито зміст понять «компетентність», «професійна компетентність вчителів» у сучасній науковій літературі. Підкреслено інтегративний характер поняття «логокомпетентність вчителя початкових класів», визначена його структура. Зазначено, що успіх дитини з труднощами у формуванні та порушеннями навичок письма залежать від компетентності педагогічного працівника, від його бажання розібратися у проблемі, вміння надавати корекційно-педагогічну допомогу.

Ключові слова: компетентність, логопедична компетентність (логокомпетентність), вчителі початкових класів, учні молодшого шкільного віку.

В статье представлены теоретические вопросы формирования логопедической компетентности учителей начальных классов в аспекте комплексной помощи учащимся с трудностями в формировании и нарушениями письма. Раскрыто содержание понятий «компетентность», «профессиональная компетентность учителей» в современной научной литературе. Подчеркнут интегративный характер понятия «логокомпетентность учителя начальных классов», определена его структура. Отмечено, что успех ребенка с трудностями в формировании и нарушениями письма зависят от компетентности педагога, от его желания разобраться в проблеме, умения оказывать коррекционно-педагогическую помощь.

Ключевые слова: компетентность, логопедическая компетентность (логокомпетентность) учителя начальных классов, ученики младшего школьного возраста.

Zhuravlova L.S. THEORETICAL ISSUES OF THE FORMATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS' LOGOCOMPETENCE

The article deals with theoretical issues of the formation of primary school teachers' logocompetence in the aspect of complex assistance, given to the children with difficulties in writing skills formation and writing disorders. The author researches the content of such terms as «competence», «professional competence of teachers», presented in modern scientific literature. In the article the integrative character of the term «primary school teacher's logocompetence» is emphasized. The author has also identified its structure. It is noted that the success of a child with difficulties in writing skills formation and writing disorders depends on the competence of a teacher, his or her desire to understand the problem, ability to provide correctional and pedagogical assistance.

Key words: competence, logopedic competence (logocompetence), primary school teachers, primary school children.

Постановка проблеми. Проблеми розвитку та вдосконалення початкової освіти у сучасних умовах спрямовано у площину цінностей особистісного розвитку та зумовлює необхідність переосмислення ролі компетентного вчителя, від діяльності

зумовлює необхідність переосмислення ролі компетентного вчителя, від діяльності

якого значною мірою залежать результати навчання та рівень мовленнєвого розвитку молодшого школяра.

Актуальність проблеми формування логопедичної компетентності вчителів початкових класів обумовлено глобальним завданням підвищення якості професійної освіти та пріоритетним спрямуванням Національної доктрини розвитку освіти України у ХХ столітті (2002), Законом України «Про вищу освіту» (2014), Стратегією інноваційного розвитку України на 2010–2020 в умовах глобалізаційних викликів (2010), Національною стратегією розвитку освіти України на період до 2021 року (2013), Концептуальними засадами розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір. У нормативних документах зазначено, що вища освіта покликана формувати професійну компетентність фахівців, рівень підготовки яких має відповідати світовим і національним стандартам, вимогам сьогодення. Удосконалення освітньої сфери вимагає переосмислення й пошуку нових організаційних форм і методів навчання, які забезпечили б якість та ефективність цієї підготовки.

Аналіз наукових досліджень і публікацій показав, що таке складне й багатовимірне поняття як професійна компетентність досконало вивчають вітчизняні й зарубіжні вчені (Л. Волошко, Н. Головач, О. Губарева, С. Демченко, І. Зимня, С. Касіянець, А. Маркова, О. Овчарук, Л. Орбан-Лембрик, Л. Петухова, Н. Хомський, В. Хутмакер, І. Чемерис, М. Чошанов, Дж. Равен, Р. Бояцис, Р. Земке, Д. МакКлеланд, В. Хьюстон, Р. Хаусам, Р. Уайт, Дж. Райлі). Автори наголошують, що ця категорія не перебуває у «застиглому» стані, а є процесом удосконалення суб'єкта професійної діяльності, що постійно розвивається. Питання професійної компетентності вчителів розкривається у сучасних наукових дослідженнях (В. Баркасі, С. Демченко, М. Елькін, В. Калінін, Н. Лісова, Л. Сундеева, Л. Тишкова та ін.). Вченими досліджувались деякі питання формування професійних умінь вчителів початкових класів, що пов'язані з плануванням та реалізацією корекційної складової освітнього процесу (Г. Валиулліна, І. Сунагатулліна та ін.). Втім, попри науковий інтерес до вирішення цієї проблеми, такий важливий аспект як формування логопедичної компетентності (далі – логокомпетентність) вчителів початкових класів залишається поза увагою науковців.

Постановка завдання. Мета статті – уточнити сутність понять «компетентність», «професійна компетентність» та визначити

поняття «логокомпетентність вчителя початкових класів», розкрити його структуру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасному вчителю початкових класів все частіше доводиться мати справу зі специфічними труднощами у навчанні дітей молодшого шкільного віку.

Труднощі, з якими стикаються учні початкових класів, науковці вивчали з різних позицій: психолого-педагогічної (Т. Власова, Н. Борякова, М. Безруких, Р. Лалаєва, В. Селіверстов, В. Тарасун, Р. Тригер, С. Шевченко та ін.); нейропсихологічної (Т. Ахутіна, О. Лурія, І. Марковська, Т. Фотекова, М. Фішман та ін.); соціокультурної (Д. Ісаєв, О. Кобцева, М. Малофєєв та ін.). Переважно автори до категорії дітей з труднощами у навчанні залучають учнів, які не мають яскраво виражених відхилень у розвитку, у яких наявні ознаки легкої органічної недостатності, що виявляються в девіаціях поведінки, у порушеннях уваги та гіперактивності, у мінімальних недоліках пізнавального й мовленнєвого розвитку.

Статистика ВООЗ свідчить про збільшення кількості дітей з розладами шкільних навичок, серед яких чільне місце посідають труднощі у навчанні читання та письма [4; 7; 9]. Виникає необхідність забезпечення корекційно-педагогічної допомоги дітям молодшого шкільного віку з порушенням усного і писемного мовлення. Ця категорія дітей навчається у загальноосвітній школі та потребує індивідуально-диференційованого підходу у навчанні.

Для подолання зазначених труднощів у молодших школярів в умовах загальноосвітньої школи необхідно створити спеціальні педагогічні умови, а також визначити основні напрями корекційно-розвивальної та профілактичної роботи на основі комплексної діагностики й правильної кваліфікації причин цих порушень

Аналіз психолого-педагогічної літератури (М. Безруких, Л. Єфименкова, Р. Лалаєва та ін.) показав, що труднощі, яких зазнають діти молодшого шкільного віку під час засвоєння навчального матеріалу з письма та читання можна класифікувати за групами. В основу поділу на групи покладено психологічні причини. Перша група труднощів пов'язана з недоліками формування складних за структурою та багаторівневих за організацією рухових навичок письма й читання. Друга група труднощів зумовлена особливостями формування когнітивного компонента: часткове відставання у розвитку пізнавальних процесів (увага, пам'ять, мовлення, мислення, сприйняття). Третя група труднощів пов'язана з недоліками у формуванні регуляторного компо-

нента навичок письма й читання. Проте, учені наголошують, що, знаючи причину труднощів у навчанні, можна здійснювати профілактичну й корекційну роботу з подолання цієї труднощі [1; 8; 9].

З позиції соціально-психологічного підходу Д. Ісаєв розглядав фактори впливу процесу шкільної освіти на організм дитини [5]. Це – нездатність подолати навчальне навантаження, вороже ставлення педагога, зміна шкільного колективу, неприйняття дитячим колективом, зростання фізичних навантажень, що призводить до підвищеної стомлюваності, зміна звичного режиму дня й нові умови, що виникають у родині дитини молодшого шкільного віку.

Логопедична практика має багатий корекційно-педагогічний досвід. Зусиллями провідних учених, які розглядали різнобічні аспекти формування письма у дітей з особливостями психофізичного розвитку (О. Гопіченко, Н. Голубь, Е. Данилавичюте, О. Іншакова, О. Корнев, Р. Лалаєва, Т. Пічугіна, І. Садовнікова, Є. Соботович, Л. Спирова, В. Тарасун, О. Токарева, Р. Тригер, Г. Чиркіна, С. Шевченко, Н. Чередніченко, А. Ястребова та ін.) створено систему корекції порушень писемного мовлення. Проте, проблема комплексної діагностики і корекції мовленнєвого розвитку молодших школярів з дисграфією знаходиться на етапі пошуку оптимальних шляхів й прийомів створення цілісної системи педагогічної корекції.

Реалізація потенційних можливостей для психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку залежить від загального соціального добробуту, уваги оточуючих дорослих, а також від організації корекційно-педагогічної роботи, що враховує психофізіологічні особливості дитини й значення формування тих чи інших функцій, умінь та навичок. Виявлення на різних вікових етапах слабких ланок психічного й мовленнєвого розвитку допомагає уявити загальну картину специфічних особливостей дитини й намітити комплекс адекватної допомоги різних спеціалістів.

Соціальний попит з боку батьків молодших школярів на систематичну і якісну педагогічну допомогу не відповідає реаліям життя, оскільки відсутні продуктивні пропозиції з боку вітчизняної психолого-педагогічної науки та практики. Слід зазначити, що наявна практика становлення та формування вчителя початкових класів як професіонала показує невідповідність між запитами суспільства, соціальним замовленням батьків і рівнем професійної компетентності педагогічного працівника. Тому формування логокомпетентності вчителів

початкової школи в аспекті комплексної допомоги учням з труднощами у формуванні навичок або порушеннями письма є вкрай необхідною.

Сьогодення висуває нові вимоги до підготовки спеціалістів, які повинні мати основи знань у галузі суміжних наук; орієнтуватися у питаннях корекційної педагогіки, психології, логопедії; уміти взаємодіяти у роботі з різними спеціалістами: корекційними педагогами, психологами, лікарями, вихователями. Сферами професійної компетентності педагогічних працівників є: профілактична робота, педагогічне діагностування й консультування, участь у психологічній допомозі, освітня й соціально-педагогічна діяльність. Корекційно-педагогічна робота з дітьми молодшого шкільного віку, які мають порушення психомовленнєвого розвитку повинна мати міждисциплінарне підґрунтя і базуватися на психологічних, соціальних, фізіологічних та педагогічних знаннях про цю категорію школярів. Учитель початкових класів стикається з низкою проблем, до яких він виявляється не готовим унаслідок змісту своєї професійної підготовки. Сучасне суспільство вимагає від учителя початкової школи здатності до інноваційної діяльності, самовдосконалення, професійної активності, глибоко мислити і відчувати, гнучко реагувати на специфічні особливості дитини, моделювати освітньо-виховний процес з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, самостійно розробляти і втілювати у практику школи нові ідеї та технології навчання і розвитку.

Успіх дитини з труднощами у формуванні навичок та порушеннями письма залежать від компетентності педагогічного працівника, від його бажання розібратися у проблемі, вміння надавати корекційно-педагогічну допомогу. В умовах загальноосвітнього простору окреслені питання набувають особливого значення та визначають необхідність формування логокомпетентності вчителів початкових класів, їх здатності до роботи з зазначеною категорією учнів.

Перш ніж визначити особливості формування логопедичної компетентності вчителів початкових класів уточнимо сутність понять «компетентність» та «професійна компетентність».

Вперше поняття «компетентність» в освітньому контексті з'являється у західних дослідників (Дж. Райлі, Р. Уайт). Дж. Райлі [10] визначає компетентність як готовність до виконання професійних завдань. Р. Уайт [12, с. 297-333] наповнює термін «компетентність» особистісними складовими, такими як спрямованість, мотива-

ція. Н. Хомський, у контексті теорії мови, розмежовує поняття «компетенція» (знання своєї мови на рівні «розмовляти – слухати») і «компетентність» (реальне використання мови у конкретних ситуаціях). У розумінні американських учених (Г. Вайлер, Я. Лефстед і В. Чипинах), «компетентність» – сума знань, умінь, навичок у широкому розумінні, набутих у процесі шкільної та позашкільної освіти.

Ф. Тіссо в європейському глосарії «Термінологія професійної освіти» визначає «компетентність» як здатність застосувати знання, ноу-хау і навички, у звичайній або змінній робочій ситуації [11, с. 14].

Розвиток компетентності особистості відбувається й зумовлений усім процесом освіти і є інтеграцією інтелектуальних, моральних, соціальних, естетичних, політичних аспектів знань.

Проблему професійної компетентності досліджували багато філософів, педагогів, психологів. Виявленню сутності професійної компетентності присвячені праці Б. Ананьєва, І. Зимньої, О. Леонтьєва, А. Маркової, А. Хуторського та ін.

У своїх працях В. Байденко, В. Єрмоленко, І. Зимня, Ю. Татур, П. Третьяков, А. Хуторський, М. Чошанов, Б. Ельконін зазначали, що компетентний спеціаліст відрізняється від кваліфікованого не лише певним рівнем знань, умінь, навичок, але й здатен реалізувати й реалізує їх у роботі.

Поняття «компетентність» та компетентнісний підхід в освіті, питання формування й підвищення професійної компетентності педагогів розглянуто у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців (В. Баркасі, Т. Браже, О. Губаревої, С. Демченко, М. Елькіна, Е. Зеєра, В. Калініна, Н. Кузьміної, Н. Лісової, М. Лук'янової, А. Маркової, Л. Орбан Лембрик, В. Шадрікова, М. Чошанова та ін.).

У професійній підготовці педагога компетенції з позиції діяльнісного підходу розглянуто у працях Б. Гершунського, О. Зайцева, А. Міщенко, Г. Селевко, М. Скаткіна та ін.

Ідеї цілеспрямованої підготовки вчителя інноваційного типу, його професійної компетентності представлені у роботах Г. Дмитрієва, Р. Куличенко, Н. Кузьміної, В. Фоменко, В. Сластьоніна та ін.

На сучасному етапі існують різні класифікації компетентностей, основними з яких є: соціальна, мотиваційна, загальнокультурна, навчально-пізнавальна, організаційна. Спільною особливістю всіх видів компетентностей є те, що їх сформованість передбачає сукупність вмінь та навичок діяльності спеціаліста, зорієнтованих на майбутню спеціалізацію особистості з ура-

хуванням взаємодії у групі, самовдосконалення, розвитку лідерських, організаційних, комунікативних якостей, а також мотиваційних факторів особистості.

Професійну компетентність педагога розглянуто як особисті можливості вчителя, що дозволяють йому самостійно й досить ефективно виконувати педагогічні завдання. Для цього треба знати педагогічні теорії, уміти й бути готовим застосувати їх на практиці. Структура професійної компетентності педагога розкривається через його педагогічні вміння, що є сукупністю найрізноманітніших дій учителя, які співвіднесені з педагогічними функціями та значною мірою виявляють індивідуальні психологічні особливості вчителя [2; 3; 6].

У всіх підходах до визначення поняття «професійна компетентність» визначальним є досвід діяльності особистості, її активна позиція, готовність до цілепокладання, дії, зокрема й ціннісна складова.

На основі аналізу робіт вітчизняних й зарубіжних науковців поняття «професійна компетентність» ми розглядаємо як сукупність знань, вмінь, навичок та практичних знань, зорієнтованих на активний професійний та особистісний розвиток індивідуума з метою реалізації власного потенціалу та самовдосконалення.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, узагальнюючи результати аналізу поняття «професійна компетентність», а також спираючись на роботи вітчизняних та зарубіжних учених, видається можливим визначити поняття «логопедична компетентність».

Діагностика мовленнєвого розвитку (стану усного й писемного мовлення) учнів, здійснення корекційної роботи входить у коло функціональних обов'язків логопеда. Проте, не в усіх школах є логопедичні пункти. Окрім того, учитель початкових класів більш наближений до дитини, ніж учитель-логопед. Тому, на нашу думку, вчителю початкової школи необхідно знати механізми формування навичок письма та можливі особливості порушення або відхилення цього процесу, створювати оптимальні умови для подолання труднощів у формуванні навичок письма. В умовах загальноосвітнього простору зазначені питання набувають особливого значення.

Логокомпетентність вміщує сукупність теоретичних (знання вчителя у галузі психолінгвістики, нейропсихологічних механізмів формування навичок письма; знання причин, симптоматики й механізмів порушень письма; знання класифікації порушень письма), педагогічних (знання в області дидактики, педагогіки й умов формування

письма у молодших школярів; уміння адекватно до індивідуально-психологічних особливостей дітей та групи застосовувати педагогічні засоби навчання письма молодших школярів; володіння педагогічними засобами розпізнавання та первинної допомоги молодшим школярам, які мають порушення письма в умовах загальноосвітнього середовища), методичних (знання специфіки застосування різних педагогічних технологій навчання письма й уміння творчо їх застосовувати з урахуванням виду порушення та індивідуальних особливостей учнів; здатність використовувати індивідуальний підхід у корекційно-педагогічній діяльності з учнями початкових класів з порушеннями письма) і психологічних (наявність позитивної психологічної настанови у роботі з дітьми, які мають порушення письма, сформованість певних особистісних якостей: прийняття дитини, терпимість, емпатія, рефлексивність, направленість на саморозвиток).

Логокомпетентність є комплексним поняттям, структуру якого складають взаємопов'язані компоненти:

– професійно-особистісний, який містить у собі сенс, мотиви, мету, потребу, ціннісні установки в актуалізації логопедичної компетентності;

– когнітивний, що включає комплекс професійно-педагогічних знань, необхідних для роботи з молодшими школярами, які мають труднощі у формуванні та порушення навичок письма;

– професійно-діяльнісний, що складається з комплексу професійних умінь та навичок здійснення корекційно-педагогічної діяльності вчителя початкових класів;

– аналітико-рефлексивного, який виражається у здатності учителів початкових класів до рефлексії та об'єктивної самооцінки власної професійної діяльності.

Отже, поняття «професійна компетентність» визначається як сукупність знань, вмінь та навичок особистості, які дозволяють їй ефективно функціонувати у професійній діяльності, у той час як термін «логокомпетентність» ми розглядаємо як здатність здійснювати корекційно-педагогічну роботу з дітьми, які мають труднощі у формуванні навичок (або)та порушення письма різної етіології в умовах загальноосвітнього середовища. Сучасні вимоги до освіти молодших школярів можливо реалізувати, якщо вчитель початкової школи буде високопрофесійним, компетентним фахівцем у своїй галузі. Такий фахівець повинен не тільки сам мати фундаментальну

освітню підготовку та володіти професійними знаннями та вміннями, а й усвідомлювати цілі та значення своєї професійної праці, бути професійно мобільним, вміти реагувати на зміни суспільно-особистісного розвитку та психофізіологічні особливості дитини, опановувати новими педагогічними технологіями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безруких М.М. Трудности обучения в начальной школе / М.М. Безруких. – М. : Эксмо, 2009. – 464 с.
2. Губарева О.С. Психологічні особливості формування професійної компетентності працівників ОВС : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук : 19.00.06 / О.С. Губарева ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2005. – 18 с.
3. Елькін М.В. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя географії засобами проектної діяльності : автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / М.В. Елькін ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2005. – 20 с.
4. Журавльова Л.С. Діти молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями у системі освіти / Л.С. Журавльова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 19 : Корекційна педагогіка та психологія: [зб. наук. праць]. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. – Вип. 32. – Ч 1. – С. 101-107.
5. Исаев Д.Н. Психопатология детского возраста / Д.Н. Исаев. – СПб : СпецЛит, 2007. – 464 с.
6. Орбан-Лембрик Л.Е. Особистість у контексті соціально-психологічної парадигми / Л.Е. Орбан-Лембрик // Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні. – К., 2003. – С. 378–391.
7. Садовникова И.Н. Нарушения письменной речи и их преодоление у младших школьников / И.Н. Садовникова. – М. : ВЛАДОС, 1997. – 255 с.
8. Сиротюк А.Л. Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения / А.Л. Сиротюк. – М. : Сфера, 2003 – 288 с.
9. Berninger V. Research-supported differential diagnosis of specific learning disabilities and implications for instruction and response to instruction (RTI). In A. Prifitera, D. Saklofske, & L. Weiss (Eds.), WISC-IV clinical assessment and intervention – 2008 (2nd ed., pp. 69-108) / V. Berninger, L. O'Donnell, J. Holdnack. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.intellectaltakeout.org/blog/john-dewey-and-progressive-case-homeschooling>
10. Ryle G. The Concept of Mind / G. Ryle. – London : Hutchinson, 1949. – 328 p.
11. Tissot Ph. Terminology of vocational training policy (A multilingual glossary for an enlarged Europe) = Терминология профессионального обучения: Европейский глоссарий / Ph. Tissot ; пер. с англ. V. Klenha. – European Centre for the Development of Vocational Training (Cedefop), 2004 – 59 p.
12. White R.W. Motivation reconsidered: The concept of competence / R.W. White // Psychological Review. – 1959. – № 66. – P. 279–333.